

TOBIAS

Informasjonsblad fra Oslo byarkiv

3
•
1
9
9
9

Nytt byarkiv

Tusenårsjubileum i nytt byarkiv

I Oslo er det skapt arkiver gjennom det meste av bysamfunnets tusen års historie. De første par hundreårene av byens historie kan vi stort sett bare finne ut av ved hjelp av materielle spor som graves frem. Men allerede fra 1200-tallet finnes spor av litterære uttrykk og av skiftlig arkivmateriale, ytterst sparsomt, men likevel med enestående kvaliteter som historiske kilder. De eldste skiftlige kildene til vår historie bærer ofte med seg umiddelbare inntrykk av tankesett og livsopplevelse, selv når de bare inneholder utvendige og trivielle beskrivelser.

Når vi besøker Byarkivets søskeninstitusjoner i andre europeiske land, kan vi oppleve at arkivstykker fra byenes første tid hentes fram som klenodier. Da bystyrets kultur- og utdanningskomité var på besøk i Amsterdam byarkiv, fikk de framvist byborgernes originale avtaledokumenter fra 1200-tallet. Noe slikt har vi ikke i vårt eget byarkiv.

Men fra 1700-tallet og fram mot vår tid er kildene i Byarkivet rikere. Det betyr at framveksten av den moderne byen er godt dokumentert i vårt materiale. For vesentlige sider ved byens historie har Byarkivet det alt vesentligste av de kildene som finnes. Innbyggernes sosiale, økonomiske og kulturelle liv lar seg ikke studere uten bruk av originalkilder i Byarkivet.

Byarkivets viktigste oppgave i forbindelse med Oslos tusenårsjubileum, er å øke interessen for byhistorien. Vår spesielle kompetanse er at vi sitter på kildene og kan hjelpe folk til å forstå og bruke disse. Men vi skal også være med å hente frem og synliggjøre sider ved byhistorien. Vi skal blant annet samarbeide med Oslo Bymuseum om utstillingen "Vi kom fra alle kanter", som skal fortelle om Oslos befolkning.

Vi vil gjerne at det nye Byarkivet i Maridalsveien skal bli et møtested i jubileumsåret, og vi vil invitere folk som vil vite mer om byen til våre lokaler. Dette gjelder alle fra profesjonelle forskere til de yngste i osloskolene.

I disse dager åpner vi vår nye lesesal for alminnelige besøk, etter at alle arkivene omsider er på plass i magasinene. I jubileumsåret vil vi komme med tilbud om seminarer, foredrag og undervisningsopplegg. Det er et godt utgangspunkt at det nye Byarkivet åpner for publikum like før Oslos tusenårsfest starter.

Oslo kommune
Byarkivet

TOBIAS

Informasjonsblad fra Oslo byarkiv

Adresse:

Maridalsveien 3, 0178 OSLO
Telefon: 22 98 75 50 Telefax: 22 98 75 51
www.byarkiv.oslo.no

Lesesal

Åpningstider:
mandag, torsdag og fredag: 09.00 – 15.00
tirsdag: 12.00 - 15.00
onsdag: 09.00 - 18.00

Redaksjon

Anne Marit Noraker (red.)
Bård Alsvik
Leif Thingsrud

Postmotak@byarkiv.oslo.no

ISSN 0804-2454

8. årgang

Trykk: Lillestrøm trykkeri

Innhold:

- 3 **BYARKIVET:
HOVEDSTADENS NYE KULTUR-
INSTITUSJON**
Leif Thingsrud og Anne Marit Noraker
- 6 **MARIDALSVEIEN 3:
ET KVARTAL I GJÆRING**
Hans Jacob Hansteen og Nils Anker
- 10 **ARKIVET I TÅRNET**
Leif Thingsrud
- 15 **ARKIV OG SKOLE I SVERIGE**
Bård Alsvik
- 18 **KULTURMINNESTAFETTEN:
MAJORSTUVEIEN 8**
Anne Marit Noraker
- 19 **ARKIVINSTRUKS FOR OSLO KOMMUNE**
Tore Somdal-Åmodt
- 23 **BYARKIVETS KURSVIRKSOMHET**

BYARKIVETS BIBLIOTEK

**RAMMEAVTALE FOR ANSKAFFELSE AV
JOURNAL-/SAK-/ARKIVSYSTEMER**
- 24 **ANNO 1899:
TIL KUNSTENS PRIS**
Leif Thingsrud

Forsidebilde:

Et nytt byarkiv reiser seg.
(Foto: Bård Alsvik, 1999)

Byarkivet

Hovedstadens nye kultur- institusjon

Etter flere år i provisoriske og dårlige lokaler, og etter mange måneders storstilt flyttesjau, er Byarkivet nå etablert som en samlet, tilgjengelig og moderne institusjon i Maridalsveien 3.

Av Anne Marit Noraker og Leif Thingsrud

Vedtaket om å bygge et nytt byarkiv i Maridalsveien 3, kom i desember 1996. Forut for vedtaket lå to år med utredninger og forhandlinger.

I begynnelsen var vi i Byarkivet ikke så lite skeptiske. Kvartalet hadde huset bryggeri, mineralvannfabrikk og forskjellige håndverksbedrifter helt siden utbyggingen på 1850-tallet. Og nabolaget hadde også en del gammel industri. Men planene om å flytte flere kulturinstitusjoner til naboeiendommen Nedre Foss, nye leietakere i nabobyggene og det potensialet vi så i selve bygningen, gjorde at vi våget

å satse på at Maridalsveien 3 kunne bli et sted hvor vi ville trives.

Hele den store eiendommen forvaltes av Kontorbedriften i Oslo kommune, og det er de som har stått som byggherre. Byarkivet er formelt sett bare leietaker.

Arkitektkontoret Telje-Torp-Aasen ble hentet inn til et forprosjekt i 1995, og skissene de la frem vakte begeistring både i Byarkivet og i Kontorbedriften. Det samme arkitektkontoret fikk derfor oppdraget med å tegne bygget når hovedprosjektet startet i 1997. Utover høsten ble prosjektet tegnet ferdig, og i januar 1998 ble anbudene på byggearbeidene ut-

Byarkivet sett fra Nordre gate med Grünerbrua i forgrunnen. Inngangen er fra gårdsrommet som vender ut mot Maridalsveien. (Foto: Bård Alsvik, 1999)

Det avanserte reolsystemet inspiseres nøye av Riksarkivets representanter, riksarkivar John Herstad og avdelingsarkivar Leif Andressen, under åpningen 9. september. (Foto: Siri Gjelme)

lyst. Ingeniørfirmaet Selmer-Veidekke fikk hovedentreprisen. Byggetillatelsen drøydde imidlertid, men ut på sommeren kunne endelig selve anleggsarbeidet starte.

Det bygget som nå står ferdig, skiller seg en del fra de tidlige utkastene, men hovedprinsippet, et nytt kontorbygg bygd oppå et ikke direkte strøksprydende mineralvannslager fra 1950-tallet, har vært der fra starten. Men påbygget endte opp slik at det hele fremstår fra Grünerbrua som én monumental bygning i rød teglstein. Inne i gårdsrommet i Maridalsveien 3 virker bygget åpent og intimt. Plassen utenfor er hellelagt, og etter hvert vil det komme på plass stensulpturer utformet av Jon Gundersen i dette området.

Prislappen ble i 1996 anslått til tredve millioner kroner. Da anbudene var kommet inn, var det imid-

lertid klart at prisen ville bli atskillig høyere. Arbeidet ble startet med et budsjett på 45 millioner, og dette klarte man å holde. Byarkivet ble likevel det hittil mest omfattende byggeprosjektet Kontorbedriften har stått for.

Stor lesesal og moderne magasiner

Nybyggets utforming og innredning er gjennomgående preget av nittitallets vektlegging av lys, luft, rette linjer og enkle flater - i form av bjørk, glass, kvadratiske mønstre, hvite vegger og mørke gulv. Gulvene består delvis av parkett i rødlige staver og delvis av nesten sort linoleum. I tillegg kommer et fargespill i tekstiler og på enkelte av veggene - i gult, oransje, sort og grått. Nybyggets areal er på rundt 1600 kvadratmeter, mens de ombygde magasinene er på drøye 2 400 kvadratmeter. Til sammen har de plass til godt over 20 000 hyllemeter arkivmateriale.

De rommene som er åpne for publikum, er lesesal, undervisningsrom, kantine, vestibule med garderobe og et utstillingslokale. Den nye lesesalen har tjue leseplasser, bibliotek, tidsskriftavdeling, mikrofilmrom, to forskerceller og konsultasjonsrom.

Undervisningsrommet har 24 plasser, og i tillegg til at rommet kommer til å bli flittig benyttet til Byarkivets kurs, er det mulig for andre å leie lokalet. Mellom lesesal og undervisningsrom er det satt opp en lydisolert skyvevegg. Dette skaper en fleksibel

Lesesalen har tjue arbeidsplasser og et fyldig bibliotek. (Foto: Bård Alsvik, 1999)

Inngangspartiet danner en fin sammenkobling mellom Byarkivets nybygg og det over hundre år gamle malteriet hvor Byantikvaren holder til. (Foto: Bård Alsvik, 1999)

løsning i sammenhenger hvor det skulle være behov for å utvide lokalitetene.

Kantinen har rundt femti plasser. Den er betjent to timer daglig, og benyttes av både lesesalsgjester, kursdeltakere, Byarkivets ansatte og ansatte i naboetatene. Vestibylen rommer garderobe og resepsjon, og her er det plassert nyrestaurerte møbler fra Aker formannskap. Galleriet over vestibylen i annen etasje vil bli brukt til utstillinger.

Resten av bygget er ikke åpent for publikum og er skjermet i flere sikkerhetssoner. Nybygget rommer blant annet 25 kontorer, to møterom, ordningsrom og konserveringsrom.

Magasinene er fordelt over to høye etasjer i det gamle mineralvannlageret. Den ene etasjen ble innredet allerede i 1993, og det er ikke blitt gjort vesentlige endringer her i forbindelse med byggingen. I den andre har man fått utnyttet den store takhøyden maksimalt, med en spesialtilpasset messaninløsning med datastyrte, elektrisk drevne reoler i to etasjer. Denne løsningen er unik i norsk sammenheng, men er noe benyttet i våre naboland. I tillegg til rom for papirmateriale, er det bygget flere rom for spesialarkiver som krever spesielle oppbevaringsforhold, som foto og elektronisk materiale. I tilknytning til magasinene finnes dessuten ordningsrom, et lite rom for materiale som måtte være truet av soppangrep, innkjøringshall og lagerrom.

Ordføreren åpnet bygget

Ordfører Per Ditlev-Simonsen sto for den offisielle åpningen av Byarkivet torsdag 9. september. Over hundre inviterte gjester var til stede, og det vanket hilsemerker fra mange samarbeidspartnere.

Med innflyttingen i Maridalsveien 3 er Byarkivet i Oslo endelig blitt en samlet arkivinstusjon på linje med byarkivene i andre vestlige hovedsteder. For publikum betyr det bedre service i form av bedre plass og at hele samlingen, med tegninger og fotos, er tilgjengelig fra samme skranke.

Vi ønsker velkommen til våre nye lokaler!

Kultur- og utfanningssbyråd Grete Hornvedt overrekker Byrådets gave til byarkivar Bjørn Bering under den offisielle åpningen 9. september. (Foto: Siri Gjølme)

Maridalsveien 3

Et kvartal i gjæring

Kvartalet Maridalsveien 3 har i de siste tiårene huset forskjellige håndverksbedrifter, atelierer og organisasjonslokaler. Som første kommunale etat i området flyttet Byantikvaren i 1996 inn i det gamle malteribygget til tidligere Christiania Bryggerier. Helsevernetaten fulgte etter i januar 1999, og Byarkivet flyttet inn i juni 1999.

Av Hans Jacob Hansteen og Nils Anker

Maridalsveien 3 hører til et av de historiske kjerneområdene i Oslo. Nesten hele Oslos bygningshistorie kan illustreres med utgangspunkt i hva som finnes i bylandskapsrommet som spenner fra Gamle Aker kirke i vest over Nedre Foss til Grünerløkka i øst – "fra sølvberg til silo".

Ett tusen år tilbake gikk fjorden inn hit. Landhevingen har flyttet elveoset stadig lenger utover, og vi regner med at den første brua over Akerselva gikk omtrent der hvor Grünerbrua går i dag.

Elva med sine fossefall var en vesentlig ressurs i middelalderen – allerede cistersienserne på Hovedøya hadde mølle her – en næringstradisjon som fortsatte i forskjellige former langt opp i det tjuende århundre, i den siste perioden med Bjølsen valse-

mølle. Nær knyttet til denne næringstradisjonen er bryggeriene.

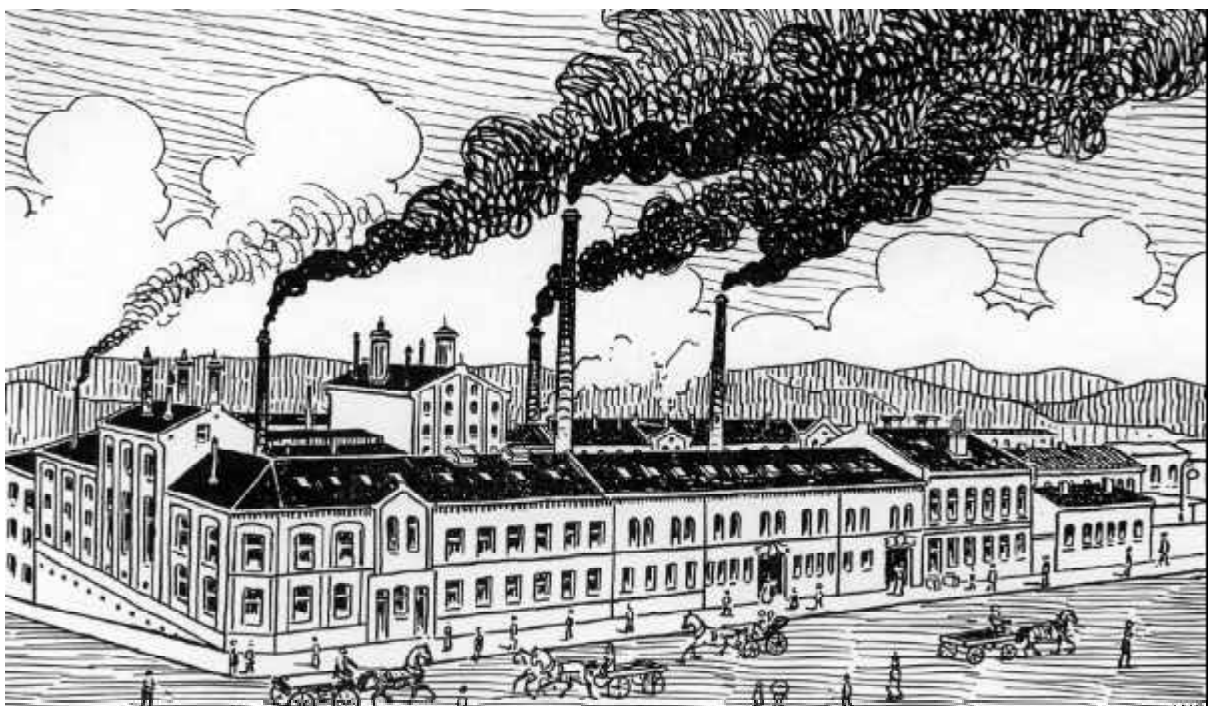
Ett av Akerselvas mange bryggerier

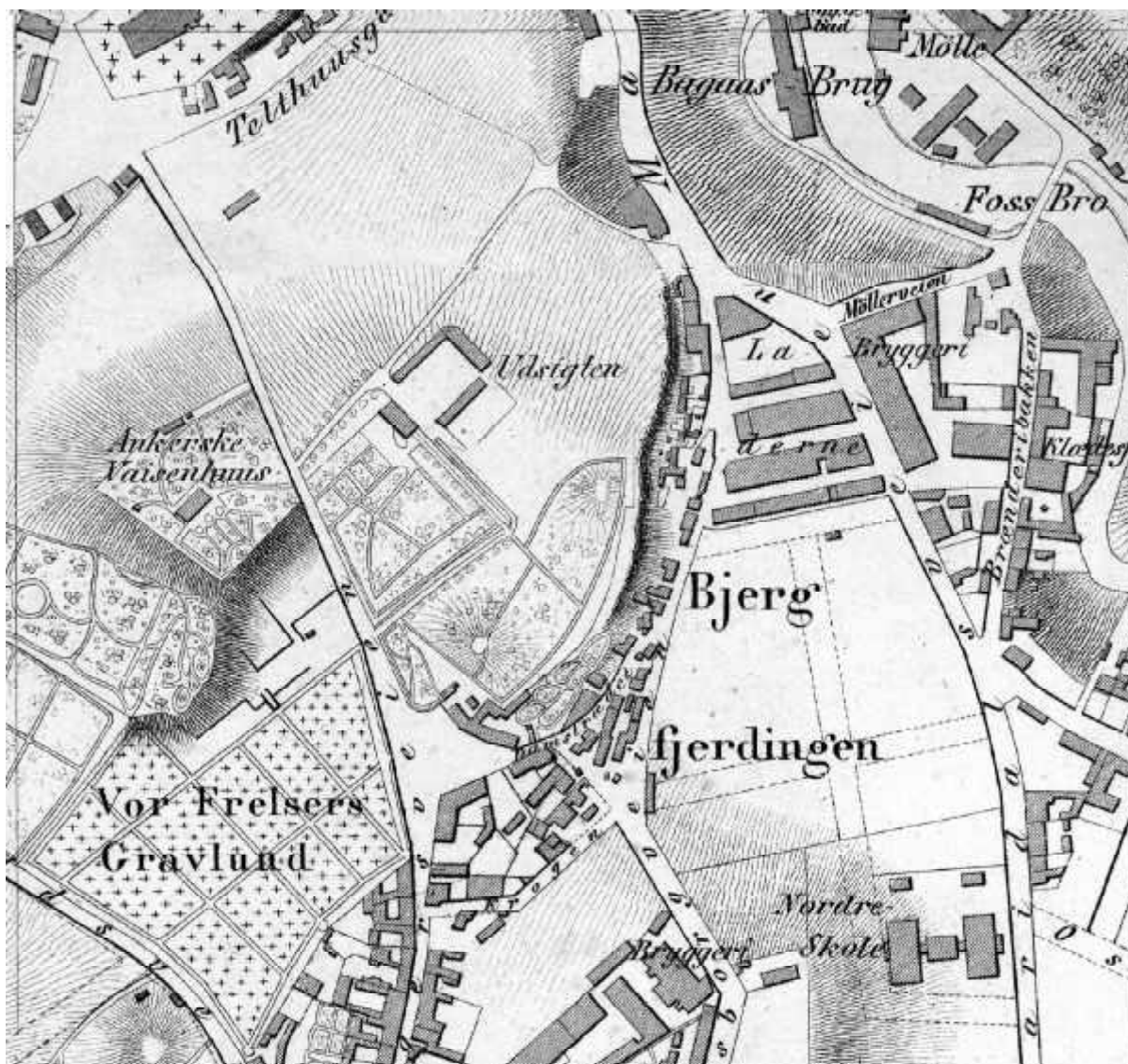
"I 1855 er et betydelig ølbryggeri anlagt, fra hvilket udsalget først er begynt i indeværende aar", kan man lese i amtmannens beretning fra 1850-60. Inneværende år var 1856, og Maridalsveien 3 var tilholdsstedet. Interessentene bak var fire herrer, alle fra Hedemarken. Selskapets disponent og første bryggerimester var cand. theol. (!) Edvard Stenersen fra Tveten i Østre Aker i Groruddalen hvor gårdsbrenneriet for øvrig fortsatt står.

På Næsers kart fra 1859 kjenner vi klart igjen bebyggelsen på hjørnet Maridalsveien/Møllerveien. Ut fra amtmannens beskrivelse, ble den sannsynligvis reist i 1855. Samme kart viser et kvartal med åpne bakker mot Brenneribakken – hvor det på den andre siden fantes "Farveri, Væveri og Brænderi". Veveriet kan være det den store gründeren Halvor Schou anla før han flyttet til Sagene og bygget Hjula.

Hans Jacob Hansteen er Byantikvar i Oslo og Nils Anker er informasjonsansvarlig og antikvar i samme etat.

Christiania Bryggeri, etablert i 1855, var med sine 40 ansatte i 1865 et stort moderne industrianlegg. Perspektivtegningen som gjengis her, er muligens en smule fortegnet, men gir en forestilling om bryggeriet i dets glansdager. (Ill: fra Norges Handel-Sjøfart og Industri i tekst og bilder)

På Næsers kart fra 1859 kjenner vi klart igjen bebyggelsen på hjørnet Maridalsveien/ Møllerveien. (Ill: Utsnitt av original i Byarkivet)

Modernisering og ekspansjon

Christiania Bryggeri opplevde etter hvert en kraftig ekspansjon med eksport av øl verden rundt. Bryggeriet vant en rekke priser på de store internasjonale utstillinger, blant annet i København i 1872, Wien i 1873, Philadelphia i 1876 og i Paris i 1878 og -79.

Bryggeriet opprettet filialer i London, Australia, Sydamerika og "Ostindien", men den store verdenseksporten kuliminerte etter krigen mellom Frankrike og Tyskland i 1870- og 1880-årene da importen av øl ble stanset, og konkurransen med utenlandske bryggerier hadde hardnet til. Innføringen av fordyrende maltskatt og tap av eksportmarkeder var nok hovedårsaken til at bedriften måtte legge om produksjonen og effektivisere. Omsetningen ble gradvis konsentrert om innenlandsmarkedet.

Vi kan regne 1890-årene som en vesentlig investerings- og byggeperiode i Maridalsveien 3, med tilbygginger og moderniseringer. Det ble anlagt "koldluftsmaskiner" i gjær- og lagerlokalene, eget laboratorium og propageringsanstalt for rendyrking av gjær.

Bryggeriet hadde tidligere hatt deler av driften på Grünerløkka. Nå kjøpte bedriften opp hele kvartalet mellom Maridalsveien, Møllergata, Brenneriveien og Møllerveien, og fra 1889 ble driften konsentrert hit.

De enkelte bygningene

Bygningen hvor Byantikvaren har sine kontorer, er det gamle malteriet fra 1886. Her spirte kornet til malt i de to nederste etasjene. Maltet ble tørket i "køllene" ut mot Brenneriveien. De står der delvis intakt fra opprinnelsen i 1886 med prektige hvelvrom. Resten av lokalene i de øvrige etasjene ble benyttet til maltlager.

Eksteriøret knytter seg i hovedsak til den tradisjonelle industriarkitekturen fra annen halvdel av 1800-årene, men har i de mest opprinnelige partiene et tyngre preg som skyldes at den i hovedsak hadde lagerfunksjoner.

Den lange bygningen langs Maridalsveien, var Bryggeriets hjerte. Dette var selve bryggeribygningen. Utvendig finner vi klare trekk av sen 1800-talls

Reklame for Christiania bryggeri fra 1879. Bryggeriet fikk i alt 13 internasjonale priser, inklusive to gullmedaljer, før kranene ble stengt og gjæringen avsluttet i 1916. (Ill: fra Kristiania adressebok)

arkitektur, innvendig er det ikke mange sporene tilbake. Støpejernssøylene i laboratoriene er kanskje det tydeligste.

Vegg i vegg med hovedbygningen ligger den grønmalte direktørboligen som også er fra 1800-årene. Den samme løsningen finner vi på Ringnes bryggerier, hvor direktørboligen ligger kloss opp i bryggeriet. Hvilket ikke skulle forundre noen, da brødrene Ringnes i mange år gikk i lære på Christiania Bryggeri under Edvard Stenersen.

Bygningen er senere bearbeidet noe i tur og orden av arkitektene Henrik Bull og Erik Glosimodt. Bull er kjent for blant annet Nationaltheateret og Historisk museum, og Glosimodt for Dovrebanens stasjoner.

Det funksjonalistiske garasje- og portanlegget fra 1936 er tegnet av arkitekt Einar Engelstad. Engelstad har først og fremst vært arkitekt for industri- og hotellnæringen.

Fra skummende øl til brusende mineralvann

Schous bryggeri kjøpte Christiania Bryggeri i 1916, og la samtidig ned driften i Maridalsveien. Oppkjøpet var antagelig et resultat av restriksjoner under første verdenskrig, som førte til en betydelig nedgang i omsetningen for bryggeriene. *"Herpaa blev der raadet bod ved, at a/s Schous bryggeri kjøpte Christiania bryggeri og overførte hele dets (øl) produktion til Trondhjemsveien"*, skrev de i Schous jubileumbok i 1921.

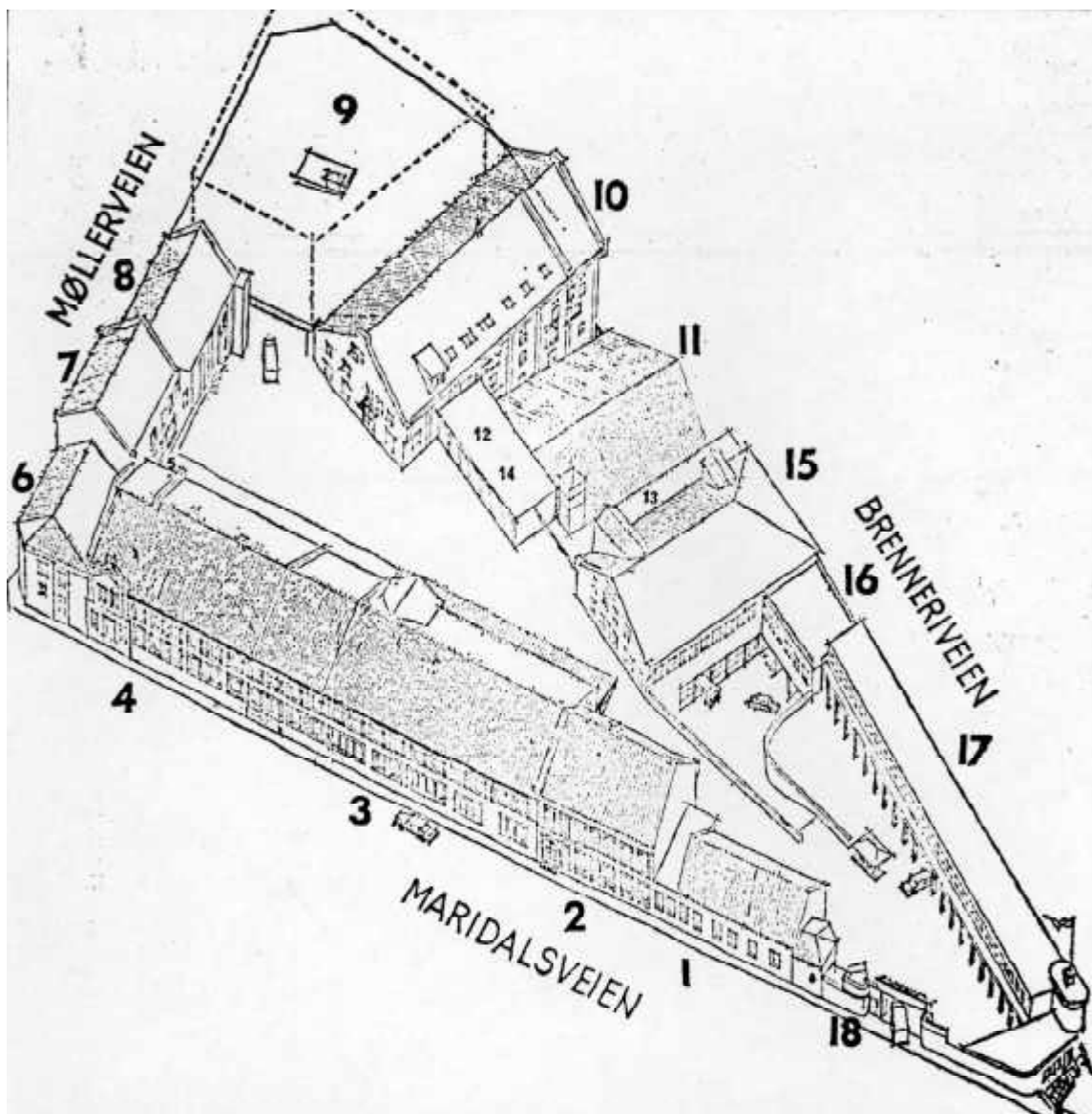
Kompetansen fra Schous Bryggeri fulgte også med, for både direktøren og bryggerimesteren fortsatte i samme stillinger i Schous.

Selskapet lot Nora Mineralvannfabrikk overta mineralvannproduksjonen i 1918. Og det var Nora som var byggherre for den funksjonalistiske tilveksten i 1936.

En gang i etterkrigstiden fikk hovedbygningen et tilbygg mot gårdsplassen. Om det ble bygget av Nora mineralvannfabrikk som også har hatt produksjon her, eller om det var Oslo kommune som i lenger periode hadde sosialtjenestekontorer her som bygget det, er ikke brakt på det rene. Forslaget om innredning av kontorer for Sosialrådmannens administrasjon ble behandlet i 1973.

Fra tapperiet. (Ill: fra Norges Handel-Sjøfart og Industri i tekst og bilder)

Byantikvarens lokaler i bygning 10 ble rehabilitert i 1995-96. Helsevernetaten flyttet inn i bygning 3 og 4 i januar 1999. Byarkivet, flyttet inn i bygning 9 i juni 1999. Sistnevnte er nå et nybygg på toppen av det som opprinnelig er et mineralvannlager fra 1950-årene. (Ill: Aftenposten 29.3.1973)

Mineralvannfabrikkens bruslager ble reist på hjørnet av Brenneriveien/Møllerveien, og danner i dag bokstavelig talt grunnlaget for det nye Byarkivet.

Navn på området

Strøksmessig er Maridalsveien 3 en slags hvit flekk på kartet. Det hører ikke til Ankerløkka, ikke Bergfjerdingsgen, ikke Fredensborg, ikke Hausmannskvartalene – og i hvert fall ikke til Grünerløkka, selv om vi i dag hører inn under den bydelen.

Kvartalet dekker to tidligere løkker. De hadde nummer 142 og 143 i den siste løkkematrikkelen. I den eldre løkkematrikkelen som var i bruk til 1820-tallet, benevnes området som løkke 348 og 349. I matriklene benevnes løkkene med navn, når det finnes. Slik er det med området på den andre siden av Maridalsveien. Det ble kalt Dalsløkka, og lengst nord der sto ladene, en samling smale lagerhus med trange smug imellom, kalt første, andre og tredje ladegang. Men til de to løkkene på det senere Maridalsveien 3 er det ikke knyttet noe navn, og de har nok på folkemunne bare vært benevnt etter deres

skiftede eiere. De siste var Ole Olsen, som hadde løkkehus omtrent der bygning 2 står idag, og kjøpmann Thiedeman, som hadde sine hus der Byantikvaren og Byarkivet nå holder til.

Løkkene ble utparsellert på 1840-tallet, og ti år senere startet utbyggingen av bryggeriet. Men minnene om det har forlenget forsvunnet fra området, og folk som daglig vandrer forbi, er nok i liten grad klar over hva som var her tidligere. Men kikker de over på den andre siden av Maridalsveien, rett utenfor hovedporten, ser de inn i Iduns gate. Det er gjærlykt i det navnet, men ikke så tydelig som i Bryggerigangen, som gata het fram til 1914.

Litteratur:

Nils Vogt m.fl.: Schous bryggeri 1821-1921, Kristiania 1921 Norges Handel-Sjøfart og Industri i tekst og bilder, bind 1, Kristiania
Nils Jarmann, "Kristiania hadde mange bryggerier", *Volund*, 1992

Arkivet i tårnet

Kommunearkivet og senere Byarkivet fikk nærmere seksti år i toppen av "Tobias-tårnet" i Rådhuset. Det var der en liten samling magistrats- og formannskapspapirer fikk vokse til en institusjon som ordner, bevarer og formidler dokumentasjon fra hele spekteret av Oslo kommunes virksomheter.

Av Leif Thingsrud

Fra den spede begynnelse under første verdenskrig var Kommunearkivet lagt under Formannskapet kontor. Og Formannskapet holdt til i Den Gamle Losjen helt til Rådhuset i Pipervika sto ferdig i 1939. Kommunens sentraladministrasjon, Magistraten, hadde derimot kontorer i Dittenkomplekset i Akersgata 55.

Arkivaren skal ordne arkiv

I Kommunearkivet var det én ansatt, Kommunearkivaren. Han het Stian Finne-Grønn og hadde halv stilling, som han kombinerte med en annen deltidsstilling; bestyrer på Oslo Bymuseum. Han var opprinnelig jurist, men etterhvert var det interessen for lokalhistorie og særlig slektshistorie som tok overhånd. Han utga blant annet Norsk Personalhistorisk Tidsskrift og trebindsverket Norske advokater og sakførere. I Kommunearkivet etterlot han seg store registre over eiendomsforholdene i Kristiania.

Alt dette medførte selvsagt at det ikke ble så mye tid til arkivordning, og han fikk dermed ikke noen høy stjerne i kommunen. I 1927 ble det foreslått å dra inn stillingen og overlate til formannskapssekretæren å gjøre det nødvendige arbeidet med arkivet. Det ble imidlertid ikke til at man sa opp Finne-Grønn, og i 1937 ble det satt ned en komité som skulle se på hva man skulle gjøre med Kommunearkivet. Bakgrunnen var nok dels misnøye med arkivsituasjonen i kommunen, dels at man var i ferd med å fullføre et rådhus hvor man som følge av byggets monumentale karakter hadde fått store arkivmagasiner i det ene tårnet.

Komitéen undersøkte byarkivene i Stockholm og København, men konkluderte med at man ikke ønsket noen stor institusjon lik disse. De foreslo likevel å ruste opp arkivet, men det var hensynet til kommunens administrasjoner som helt overskygget arkivets historiske og kulturelle betydning.

Da Finne-Grønn gikk av for aldersgrensa i 1939, ble Kommunearkivet flyttet fra Formannskapet til Finansrådmannens avdeling, og arkivarstillingen ble lyst ut som hel stilling. Finansrådmann Hartmann mottok 44 søknader. Mange av dem var arkivansatte uten akademisk bakgrunn, andre hadde eksa-

mener nok og skulle senere bli kjente historikere og arkivfolk, som Jens Arup Seip, Jakob Friis, Alf Kiil og Harald Hals II. I sin innstilling skrev Hartmann at *"Det man trenger er en funksjonær som med fullt kjennskap til ordning av offentlige institusjoners arkiver kan forestå ordningen av alle de arkivsaker som de kommunale kontorer etterhvert avgir, først og fremst sørge for at alt som ikke har noen interesse å oppbevare blir kassert, og at resten blir ordnet og samlet og gjort tilgjengelig på en slik måte at det er lett for de administrasjoner som skal bruke arkivet og for fremtidige historikere å finne rede i stoffet."*

Søkerne var, i følge Hartmann, enten historikere med mangelfull arkiverfaring som lett kunne bli sittende der med egen forskning eller arkivfolk uten faglig ballast. Det var i hans øyne bare en søker som både hadde embedseksamen og solid praksis. Han het Ludvig Engeset og var arkivar i Statsarkivet i Oslo.

Avleveringer og utleveringer

Engeset tiltrådte arkivarstillingen 1. september 1939 og gikk straks igang med å ordne haugene med usortert materiale samt å forberede flyttingen fra Losjen til Rådhuset. Krigsutbruddet skapte imidlertid problemer. Både Losjen og Rådhus-tårnet ble tatt i bruk av Wehrmacht, og Engeset sto overfor den situasjonen at de grønnklede både ville ha ham og arkivet ut av Losjen samtidig som de ikke fikk komme inn i Rådhuset. I juli 1940 kunne imidlertid flyttingen ta til, og i august samme år var de 1500 hyllemeterne på plass i tårnet. Det skulle straks bli mer. Utover vinteren kom det store avleveringer, delvis på grunn av at kommunale kontorer måtte avgi plass til tyskerne.

Under okkupasjonen kom det også andre papirer til Kommunearkivet. Biskop Berggravs arkiv fikk plass der sammen med en masse hjemmefront-dokumenter. Og etter at radioapparatene ble beslaglagt høsten 1941, ble tårnet etterhvert et knutepunkt for distribusjonen av illegale aviser. I 1943 var denne virksomheten på sitt mest hektiske og det var en stadig strøm av avisbud som kom og gikk. Fire-fem hundre aviser ble levert ut hver uke. Samtidig begynte opprullingen av den illegale pressen, og en dag

i slutten av november kom ikke arkivaren på jobb. Han vandret i sprengkulde og en halv meter nysnø over svenskegrensa.

Før han dro hadde imidlertid Engeset sikret noen av de mest verdifulle arkivene i andre, mindre bombeutsatte magasiner. Dessuten hadde han foretatt et systematisk uordningsarbeid som gjorde arkivet håpløst å finne fram i for andre enn ham selv og noen betrodde folk hos Finansrådmannen. Engeset kom tilbake som politioffiser i mai 1945 og allerede i begynnelsen av september var arkivet tilbake i sin skjønneste orden.

NS-administrasjonen rørte knapt arkivene, men kontoret og lesesalen ble brukt av NS' funksjonærforening. De etterlot seg en snau meter med Germansk Budstikke og forskjellig annen nazilitteratur, som Engeset og senere arkivarer var pietetsfulle nok til å la bli stående i ei hylle i magasinet.

Men nye avleveringer skulle komme, ikke minst som følge av sammenslåingen mellom Oslo og Aker. Hele det gamle Aker-arkivet ble da overført til

Kommunearkivet, men arkivaren ble ikke trukket inn i arbeidet med å planlegge de arkivmessige sidene av sammenslåingen av etatene. Arkivene ser ikke ut til å ha blitt ofret en tanke i denne omorganiseringen, annet enn når det gjaldt bemanning.

Kommunearkivet var en ren depotinstitusjon. Engeset ble aldri brukt som rådgiver i arkivspørsmål i etatene. Slike spørsmål ble helt fram til 1972 i stedet håndtert av kommunens rasjonaliseringskonsulent eller hos Finansrådmannen. Da Arne Strøm omkring 1960 laget den første felles arkivnøkkelen for Oslo kommune, var han fullmektig der.

Fra arkiv til papirlager

I 1949 var Engeset seksti år og gikk av med pensjon. Stillingen ble lyst ut på samme måte som ti år tidligere, men det kom bare seks søknader. Administrasjonsrådmannen, som etter kommunesammenslåingen for en tid hadde blitt Kommunearkivarens overordnede, fant bare én kvalifisert søker, en arkivar ved Statsarkivet i Kristiansand. Men kommune-

De interne trappene ga nærmest inntrykk av et maritimt miljø. (Foto: Jorunn Solli, 1999)

sammenslåingen hadde skapt et problem: Det fantes en rekke overtallige funksjonærer, og disse hadde fortrinnsrett til de ledige stillingene. Formannskapet valgte derfor å se helt bort fra innstillingen og de faglige hensynene. De konstituerte i stedet en overtallig lønningskasserer som arkivar.

Wilhelm Petersen ble en pålitelig og arbeidssom kommunearkivar. Men han hadde ingen faglige forutsetninger til å kunne vurdere materialet verken med hensyn til proveniens eller bevaringsverdi. Nå hadde forsåvidt ikke proveniensprinsippet trengt helt igjennom i fagmiljøene heller. Også Engeset hadde i stor grad ordnet sakene i form av temasamlinger med navn som "Skolevesenet" og "Komitéer og utvalg". Verre var det at man ikke klarte eller forsøkte å skille Aker- og Oslomateriale. Og mens det i Arkivverket i tiden framover skulle skje en betydelig utvikling av arkivteorien, ble Kommunearkivet liggende i en slags bakevje hvor teori og faglig utvikling var helt fraværende.

Da Petersen gikk av med pensjon i 1971, kom etterfølgeren, Per Horgen, knapt inn gjennom døra i magasinet. De over fire kilometrene med hyller var nærmest fulle, og i tillegg sto det kartonger og kasser utover gulvene. Horgen og hans assistent så på materialet og fant at store mengder var åpenlyst uten varig verdi. De sorterte ut mange tonn regnskapsbilag og rutinekorrespondanse, og ikke noe tyder på at de kastet et ark for mye. Også i ettertid er det blitt fjernet flere tonn, men da i form av frasortering av dubletter og restopplag som har ligget i de forskjellige arkivene.

Første forsøk - tilbake i tralten

På 1960-tallet nådde Kommunearkivet et bunnpunkt. Det var blitt et lager av likt og ulikt, og blant historikere såvel som byens alminnelige befolkning var det komplett ukjent. Etatene avleverte det de selv hadde lyst til å bli kvitt, og noen skikkelig registrering av det avleverte materialet fant ikke sted.

Gamle løkke-
mannntall og
skattekonto-
bøker sto trygt
i 13.etasje.
(Foto:
Jorunn Solli,
1999)

Rent lønnsmessig ble arkivarstillingen tydelig neglisjert. Petersen fikk aldri noe lønnstillegg, og skrev til Finansrådmannen at det ikke inspirerte til noen særlig arbeidslyst. Da han gikk av, var det ikke mulig å få noen kvalifiserte søkere til stillingen.

Finansrådmannen var villig til å oppvurdere stillingen, og han la vekt på at man måtte få en mann som også kunne arbeide mot etatene med opplæring og veiledning. Han så imidlertid ikke noe behov for å trekke inn tyngre faglig kompetanse, og ved ansettelsen så man bort fra søkere med akademisk bakgrunn.

Per Horgen kom fra en avdelingssjefstilling ved Christiania Spigerverk, og hadde solid erfaring med arkivledelse. Han gikk straks igang med å forsøke å få en større bevissthet omkring arkivhåndteringen. Til hjelp med det daglige tilsynet med arkivet og til å ordne og katalogisere fikk han overført en sekretær fra Finansrådmannens kontor, Jahn Lillebo. Kommunearkivet fikk dermed for første gang to stillinger.

Horgen oppnådde imidlertid lite gjennom sine bestrebelse på å påvirke arkivdanningen i kommunen. Arkiv hadde generelt ingen særlig prioritet, og Finansrådmannen ga ham heller ikke den nødvendige støtten. Horgen resignerte og Kommunearchivet gled tilbake i sin gamle tralt med et kontorbudsjett som holdt til innkjøp av skrivepapir, penner, etiketter og lim, men ikke til noe mer.

Annet forsøk - kvalt av bydelsreformen

Neste kommunearkivar ble Marcia Berg i 1983. Hun kom fra arkivlederstillingen i Norad og hadde bakgrunn som arkivinstruktør. Hun lyktes bedre med å etablere kontakt med og en reell instruksjonsmyndighet overfor en del av kommunens virksomheter. Hun gikk dessuten aktivt ut for å markedsføre arkivet overfor offentlighet og historikermiljøet spesielt. Det resulterte i at lesesalsbesøket økte med gjennomsnittlig 20% i året. Og den veksten har fortsatt fram til idag.

Arbeidet med avleveringer og ordning av materiale ble også prioritert opp. Den eneste oversikten over Kommunearchivets innhold var to skuffer med kartotekkort, som spesifiserte en del av materialet, men som ikke fortalte hvor i magasinet det sto. Der var en grov oppstillingsplan eneste hjelp. Og en god del materiale fantes ikke i disse oversiktene i det hele tatt.

Marcia Berg anså situasjonen som prekært dårlig, og valgte å lage enkle dataregistre framfor tradisjonelle arkivkataloger. Det medførte at man straks fikk en helt annen oversikt over samlingen enn tidligere, men det skapte en mengde dobbeltarbeid når skikkelige kataloger senere skulle skrives. Og problemene med en mengde feilaktige klassifiseringer var en arv hun ikke fikk gjort noe med.

Bokser fra Lysverkene og skinnbind fra Fattigvesenet. (Foto: Jorunn Solli, 1999)

I 1986 kom Byrådsreformen. Åtte rådmanns-avdelinger, hver med sitt arkiv, ble erstattet av en samlet sentraladministrasjon med ett felles arkiv. Planleggingen av dette var krevende, blant annet fordi det i en kommune som tidligere ikke hadde hatt noen samlende arkivordning, var åtte til dels helt forskjellige arkivtradisjoner som støtte sammen. Arbeidet med å lage en felles mal for arkivarbeidet i Oslo kommune ledet til "Arkivordning i Oslo kommune", som kom høsten 1986.

Kommunearkivaren hadde imidlertid liten mulighet til å sette press på virksomhetene for å få bedret de daglige arkivrutinene, kassasjonspraksisen og avleveringsrutinene. Og den administrative ledelsen, Byrådet og Finansdirektøren, var opptatt med neste store reform, desentraliseringen til bydelsadministrasjoner.

Denne reformen skjedde uten at man skjelte til de arkivmessige hensynene. Planleggerne hadde knapt forståelse for at det i seks store etater, som for en stor del håndterte enkeltmenneskers problemer, fantes arkiver, og at disse ikke uten videre og ved egen hjelp kunne flyttes til de nye administrasjonene.

Restarkivene etter de desentraliserte etatene ble, som en ren midlertidig nødløsning, plassert i et helt utilfredsstillende lokale på Tveita. Og "Bydelenes dokumentasjonssenter", som dette ble kalt, ble nærmest en kasteball som ingen ville ta ansvaret for. I denne prosessen var Kommunearchivaren blitt ei "ryddpike" som ingen tok på alvor, og Marcia Berg sa opp sin stilling.

Tredje forsøk - ny æra

Etterhvert som situasjonen roet seg og Riksarkivaren også kom på banen, ble det vedtatt å legge Kommunearchivet og hele arkivsituasjonen i kommunen under lupen. En større utredning, skrevet av Kjell-Olav Masdalen fra Aust-Agder-arkivet, viste

Elleve kilometer arkiver er flyttet inn i det nye Byarkivet. En av pakkene tas vel hånd om Kristiania Visergutkompani. (Foto: Bård Alsvik, 1999)

klart at hvis Oslo kommune skulle ha noen mulighet for å kunne få både en samlet styring av arkivsektoren og en mulighet for å kunne håndtere historisk dokumentasjon, måtte Kommunearchivet rustes kraftig opp. Og det måtte få nye og større lokaler.

Høsten 1991 ble Bjørn Bering ansatt som ny kommunearchivar, og i januar året etter ble Kommunearchivet og Bydelenes Dokumentasjonssenter slått sammen til Oslo byarkiv. Etter anmodning fra bystyrets kultur- og utdanningskomité la Byrådet høsten 1994 fram en opptrappingsplan for perioden 1995-1999. Planen er i hovedsak blitt fulgt opp og antallet stillinger har økt med en eller to i året fram til dagens atten. Byarkivet har blitt tillagt nye oppgaver, blant annet med systemansvaret for elektroniske arkivsystemer, og avleveringer av blant annet foto- og tegningsmateriale har ført med seg en kraftig økt arbeidsmengde.

I rådhusårnet fantes det stadig bare arbeidsplass til to personer, og Byarkivet måtte derfor flytte kontorene til Økernveien 11. De gamle arkivsakerne og lesesalen ble værende igjen, men det var arbeidsmessig svært upraktisk samtidig som det nå ble stadig klarere at lesesalen, med sine seks plasser, var for liten.

Masdalens undersøkelse hadde også avslørt behov for store avleveringer. Særlig innenfor helse- og

skolesektoren var svært lite avlevert. Også i teknisk sektor var det mye gammelt ute på byen. Nye magasiner måtte skaffes, og løsningen ble Noras lagerbygg i Maridalsveien 3. Etter kort tid var arkivmengden der nesten like stor som i Rådhuset, og med den ulempen at sakene fikk lang vei fra hyllene til lesesalsgjestens bord. Men i det daglige var det avstanden fra kontorene i Økernveien 11 som ble det største problemet. Det kom stadig flere henvendelser i mye av materialet, og ofte måtte de besvares raskt.

Byrådet var oppmerksom på situasjonen, og fikk utredet behovet for å få samlet etaten i nye lokaler. I desember 1996 vedtok Bystyret at det skulle bygges et nytt Byarkiv i Maridalsveien 3. Sommeren 1998 startet byggearbeidene, og i juni 1999 ble kontorene flyttet. Deretter kom de forskjellige arkivmagasinene og siste åpningsdag på lesesalen i Rådhuset var 3. sept-ember. I slutten av måneden var lokalene tømt.

Byarkivet vokste altså ut av rådhusårnet. Det ble for liten plass til såvel kontorer og arkivsaker som publikum. Men om arkivet i rådhusårnet ikke akkurat var noe utstillingsvindu for Oslos bevaring av sin historie og sin økonomiske

og juridiske dokumentasjon, var arkivlokalene gode for sin tid. I 1939 var arkivlokaler nesten alltid plassert i kjellere, og mugg og sølvkre var ofte deres hyppigste gjester. Rådhusårnet var bygd som arkivmagasin og det var fuktsikkert og også etterhvert godt sikret mot brann og innsig av sot. Men temperaturen fløy opp og ned, og lufta ble ofte knusk tørr. Det tilfredsstillende derfor langt fra dagens krav, men det har i nærmere seksti år sikret de sentrale kommunale organenes hukommelse - og vi må kunne si: Tårnet har sikret det godt.

Kilder:

Utrykte - i Byarkivet

Finansrådmannens sakarkiv

Trykte

Ludvig Engeset: "Beretning om forholdene ved kommunearchivet fra 9. april 1940 til 8. mai 1945" i *Tobias* nr. 2/1995

Oslo kommune 1912 - 1947

Kommunale håndbøker

Rapport om arkivsituasjonen i Oslo kommune, Oslo 1991

Muntlige

Jahn Lillebo til forf. høsten 1986

Litteratur:

Leif Thingsrud: "Arkivet i Rådhusårnet" i *St. Hallvard* nr. 3/1987

Arkiv og skole i Sverige

I England, USA, Frankrike og Australia har de lenge hatt "Archives education officers" som jobber ene og alene med arkiv og skole. Arkivene er her like naturlige å oppsøke i undervisningssammenheng som biblioteker og museer. I Sverige har man så smått fulgt etter. I Lund er Sveriges første arkivpedagog ansatt. Og i juni var hele arkivsverige samlet på Riksarkivet i Stockholm for å utveksle og drøfte ideer om hvordan arkivene kan samarbeide med skolene.

Av Bård Alsvik

En av pådriverene for "Arkiv och skola" i Sverige, Eva Sjögren, arbeider med en arkivpedagogisk håndbok, og forsøker å kartlegge hvordan arkivene jobber overfor skolene, ikke bare i Sverige, men også i andre land. Hennes konklusjon er klar når det gjelder Norge: Det er få eller ingen arkiver som systematisk retter sin virksomhet inn mot skolene! Nå skal det vel sies at flere arkiver i Norge har hatt eller har prosjekter som er rettet mot skoleelever. En felles strategi som tar sikte på å styrke og synliggjøre arkivene som unike formidlere av historiske kilder, mangler imidlertid helt. Hva er det så svenskene gjør som ikke vi gjør?

"Et liv i det fördolda"

Først må det understrekes at heller ikke Sverige har særlig lange tradisjoner for formidling av arkiver overfor skolene. Det er og blir museene og bibliotekene skolene har som kunnskapsbaserte holdepunkter utenfor klasserommene. Kommunearchivene har knapt nok noen hørt om.

Beata Losman hevder i boka *"Steg mot öppna kommunarkiv"* at kommunearchivene i Sverige *"betraktas som en blindtarm til förvaltningen, dvs. de finns och kan bli till besvär, om de inte sköts, men är inte till någon större glädje"*. Denne holdningen var kanskje naturlig for tredve-førti år siden, mener Losman.

Før storkommunenes tid på 1970-tallet var de fleste kommunearchivene små og underbemannede, og tiden gikk med til å redde og ordne eldre arkiver. Men i dag, hvor mange små kommuner har slått seg sammen til storkommuner, og arkivene er vel plassert og ordnet i nye og moderne arkivrom, er ikke denne holdningen akseptabel. Likevel lever kommunearchivene ennå *"et liv i det fördolda, och det material som finns i arkiven utnyttjas inte så som det borde"*, hevder hun.

Ambisiøst skoleprosjekt

For fem år siden startet Losman et samarbeidsprosjekt mellom kommunearchiver og skoler. Hennes siktemål var å mobilisere kommunearchivarer som hadde overskudd til å gå ut på skolene sammen med

henne. For å få et bredt utvalg, kontaktet Losman kommunearchiver i bygder med ulikt næringsgrunnlag, samt arkiver i mindre og større byer. Ti kommunearchiver deltok til slutt i prosjektet.

For at samtlige lærere på mellomtrinnet skulle få kjennskap til prosjektet, og ikke minst til kommunearchivet, valgte Losman i utgangspunktet å besøke sjetten klasse på hver skole tre år på rad. Formidlingen foregikk i klasserommet, fordi det både var enklere og billigere å flytte én kommunearchivar enn en hel skoleklasse.

I forkant av klassebesøkene lagde Losman studiehefter med kopier av utvalgte kilder som skulle vise elever og lærere eksempler på hvilke opplysninger arkivene inneholdt. I noen tilfeller fikk lærerne og elevene heftene i forkant av besøket. Losman fant imidlertid ut at det var hensiktsmessig å dele ut heftet under besøket, fordi det var viktig å opprettholde "nyhetens interesse" hos elevene. Heftene hadde ulike temaer, som Losman mente kunne

Skånes Arkivförbund i Lund har ansatt Sveriges første arkivpedagog. I Hampshire County Council i England har de imidlertid lenge tilrettelagt arkivmateriale for skoleelever. Blant annet lager de undervisningspakker, videoer og veiledningshefter for lærerne.

Eksempel på hvilke kilder et studiehefte kan inneholde. (Ill. fra Beata Losmans bok "Steg mot öppna kommunarkiv")

<i>Innehållsförteckning till ett studiehäfte för klass 6</i>
Ritning av en konstruerad familj på 1800-talet (föräldrar, 8 barn varav två dog och några emigrerade, morfar eller mormor och en piga)
Kopia av en sida ur en sen husförhörslängd eller äldsta församlingsboken
Inventarieförteckning för en folkskola omkring 1900
En sida ur ett gammalt reglemente som visar hur många skolor som fanns i socknen eller terminsindelningen
Examens katalog för c:a 100 år sedan
Skolhusritning (om det inte finns någon tillräckligt gammal, kan man använda en från Statens normalritningar t ex 1878 års utgåva).
Ett gammalt schema med morgonbön och lördagsläsning
Maträtter ur skolköksjournal eller lista på skolluncher (1950-tal)
En sida ur hälsovårdsförordning eller torgstadga (bra paragrafer kan klippas ihop)
Protokoll om järnvägsbygge (finns i många kommuner) eller annan kommunikation
Tidtabell (om järnvägen kom till stånd; arkivet finns troligen på Riksarkivet)
En lönelista från kommunen, järnvägen eller ett lokalt företag
Markgångstaxa från c:a 1900 för att jämföra löner och priser
En lokal karta, t ex en som visar hur liten staden eller samhället var
En kommunal budget från början av 1900-talet

fange elevenes interesse. Men heftene hadde ingen fancy layout, og var mangfoldiggjort på vanlige kopimaskiner. Dette var økonomisk besparende, men Losman var også av den oppfatning at svart-hvitt kunne virke spennede fordi dokumentene da så gamle ut.

Ambisjonsnivået viste seg imidlertid å være for høyt. I tre av tilfellene sluttet kommunearkivaren, og prosjektet ble nedlagt, i et annet tilfelle kom prosjektet aldri i gang. Losman fant det derfor mer hensiktsmessig å satse på et fåtall kommuner med interesserte kommunearkivarer, og da heller med flere skoleklasser.

Kontinuitet – en nødvendighet

Losman konkluderer med at arkivenes tilstedeværelse er blitt satt pris på i de fleste klasser. I kommunen Svenljunga, har prosjektet vekket interesse, også hos elever som ikke var med på prosjektet. Der, som i Vimmerby, førte prosjektet også til besøk av klasser fra gymnaset i kommunearkivet. Likevel står det klart at det tar flere år før arkivene er innarbeidet som en selvfølgelig ressurs for skolene. *"Det rækker inte med ettårsprojekt, inte heller med treårsprojekt, eftersom man måste arbete långsiktig"*, advarer Losman.

I Gøteborg, som representerte storbyen i utvalget av prosjektkommuner, fungerte prosjektet utmerket våren 1996, fordi byarkivet hadde engasjert en arkivar på halvtid for å følge opp arbeidet.

Men ved hennes flytting høsten 1997, ble også dette prosjektet avbrutt. Et vellykket samarbeid mellom arkiv og skole er med andre ord sterkt person-avhengig. Losman selv nærmer seg pensjonsalder-en, og er bekymret for om Riksarkivet gir henne en etterfølger.

Skal prosjektet holde fram i de mindre kommunene, er det dessuten av stor verdi at større arkivinstitusjoner hjelper til med å skape blesst om de små. Enkelte kommunearkiver og foreningsarkiver har bare deltidsansatte, og det sier seg selv at det da er vanskelig å inngå samarbeid med skolene på toppen av den jobben som gjøres i selve arkivet, påpeker Losman.

Sveriges første arkivpedagog

Hvor mye de enkelte kommunene i Sverige legger ned av ressurser i arkivordning og formidling, er svært varierende. Også dette hviler på enkeltpersoners interesse. En deltidsansatt i en liten kommune kan utrette

mye positivt i arkivet. Har kommunestyret eller administrasjonen et par nøkkelpersoner som har interesse av arkiv og historie, er sjansene større for at det bevilges penger til arkivprosjekter. Men faren er som sagt at prosjektene blir kortvarig, og ved endt prosjekt faller arkivet igjen inn i sin støvete dvale.

I Lund har man tatt dette problemet på alvor. Under mottoet *"Lärarna ska frälsas, arkivarierna övertygas och elevernas nyfikenhet väckas"*, har Karin Sjöberg trådd inn i stillingen som Sveriges første arkivpedagog. Hennes hovedmål er å gjøre skånske skoleelever til aktive arkivbrukere. Med mellomstadiet som hovedarbeidsfelt, tenker hun seg, at om elevene blir tidlig kjent med arkivene, blir det naturlig for dem å komme dit senere, enten som gymnasiaster, studenter eller som vanlig publikum. *"- Då ska det vara lika självklart för dem vad ett arkiv är som ett bibliotek eller ett museum"*, sier Sjöberg.

Arkiver i en koffert

Om hun lykkes, vil fremtiden vise. Men i andre land, som for eksempel i England, har de faktisk fått det til. Formidlingsidéen har hun imidlertid hentet fra Østersund. Forenings- og Landsarkivet i det som av mange omtales som arkivfylke nr. 1 i Sverige, har fylt et antall koffertene med dokumenter av lokalhistorisk art samt en lærerveiledning og arbeidsoppgaver. Koffertene sirkulerer i de jåmske skoler med stor suksess.

Sjøbergs koffert er sammensatt etter samme prinsipp, men med skånsk lokalhistorie som utgangspunkt. En av koffertene – med minnemateriale og protokoller fra krigsårene – har særlig fått fart på seg, fordi Nya Skånske teatern er koplet inn i prosjektet i forbindelse med oppsetningen av et skuespill om den andre verdenskrig.

Skånsk Skoltjänst er også koplet inn og hjelper til med å legge til rette for "koffertopplegget" i fylket. I tillegg reiser Sjøberg rundt på skoler og konferanser og snakker om prosjektet. Særlig er det viktig å være der lærerne er, påpeker hun. Disse må "frelses"! Det er dessuten viktig med en dialog med skolene, slik at arkivet ikke bare serverer opplegget på et fat, uten at lærerne, med sin erfaring, kan påvirke det.

Under et seminar på Riksarkivet i Stockholm, hvor Byarkivet i Oslo fikk være til stede, ble dette understreket ytterligere. I tillegg til Riksarkivets representanter, var det et tyvetalls arkivarer fra fjern og nær i Sverige, også fra Danmark. Hovedbudskapet var at lærerne måtte møtes på utdanningsnivå. Komende lærerne må lære hva et arkiv er, og arkivene må siden følge opp dette rundt på skolene, og da gjennom flere år.

Hva med oss her hjemme?

I Norge er det som nevnt flere arkivinstitusjoner som har forsøkt å utvikle et tilbud til skoleelever. At arkivene har et særskilt ansvar her, er det ingen tvil om. Den nye læreplanen i Reform'97 forutsetter at skoleelever skal ut å søke informasjon og kunnskap i lokalmiljøet. Arkivene forvalter vesentlige deler av denne informasjonen uten at dette er allment kjent.

Skal vi endre denne oppfatningen, må vi begynne med oss selv. Det er ikke tvil om at arkivene har et stort potensiale for historieformidling, i og med at vi sitter med originalkildene, i motsetning til for eksempel biblioteker som forvalter publisert og mangfoldiggjort materiale. Den nye læreplanen legger særlig stor vekt på at elevene skal øves i å være kritiske til det som sies og leses. Her har arkivene et særlig fortrinn i og med at de inneholder primærkildene.

Et eksempel fra Oslo byarkiv kan illustrere dette. For en del år tilbake kom det en skoleklasse på besøk i arkivet som jobbet med industrien langs Akerselva. Ved en gjennomgang av branntakstene for området, fant elevene ut at opplysninger som forfatter etter forfatter hadde kopiert som sannheter fra en angivelig opphavsmann, ikke stemte med kildene. Branntakstene ble med ett "brennende" dokumenter for elevene, og glødende gikk de til verks for å finne flere feil.

Et annet eksempel henter vi fra seminaret i Stockholm. Barbro Eriksen er lærer og har for lengst oppdaget arkivenes muligheter. Hun har blant

annet vært involvert i en skolemusikal som har tatt utgangspunkt i intervjuer og arkivmateriale. Det som vekket hennes interesse for arkivene, var følelsen av at noe manglet når hun formidlet historien til elevene. Vi vandrer i det historiske landskapet. Vi ser hustufter og rester etter menneskelig virksomhet. Men menneskene mangler. Her kommer arkivene inn, sier hun. Uten dem vil det historiske landskapet være dødt.

I Sverige har man så smått begynt å tenke nettverksbygging for å markedsføre arkivene overfor skoler og andre grupper og institusjoner som arbeider med fortiden. I regi av Riksarkivet i Stockholm legges "Arkiv och skola" ut på internett i november med linker til alle prosjekter som rettes mot skolene. Her i Norge bør vi gjøre det samme. I første omgang må vi i hvert fall møtes for å snakke om det!

Kilder og litteratur:

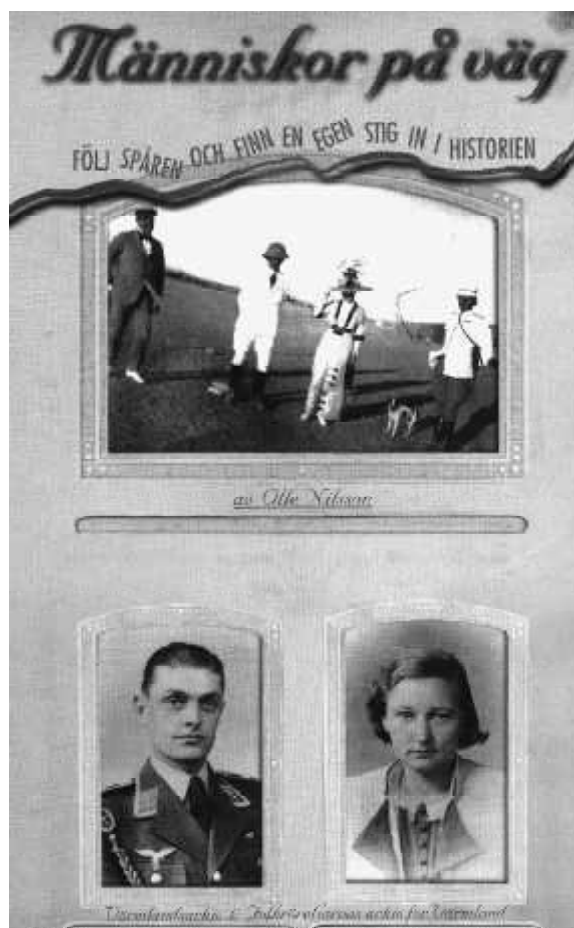
Beata Losman, "Steg mot öppna kommunarkiv", *Göteborgs stadsarkivs skriftserie* volum 3, 1998

Beata Losman, upublisert manus til arkivseminar "Arkiv och skolan" i Stockholm 10. juni 1999

Karin Zetterlund, "Hon vil få arkivene & skolan att mötas", *DIK forum* nr 4 mars 1999

Olle Nilsson, "Med segel och ånga genom Värmland", *Värmlandsarkiv & Fölkrorelsernas arkiv för Värmland*, 1997

Olle Nilsson, "Människor på väg", *Värmlandsarkiv & Fölkrorelsernas arkiv för Värmland*, 1998

Etter mønster fra Frankrike har Värmlandsarkivet i Karlstad trykt opp egne hefter for skoleelever, som inneholder kopier av kilder med pedagogiske kommentarer og spørsmål.

Kulturminnestafetten

Majorstuveien 8

Det gamle løkkeanlegget til Bernerløkken på Hegdehaugen ble kåret til Bydel Uranienborg-Majorstuens kulturminne i 1997. Eiendommen er fredet, og den har blant annet huset maleren Amaldus Nielsen, vitenskapsmannen Thor Heyerdahl og Byantikvaren i Oslo.

Av Anne Marit Noraker

Bernerløkken, som opprinnelig lå under Store Frøen, har navn etter garver Ole Morten Berner. Løkken lå innenfor nåværende Bogstadveien, Gjørstads gate, Majorstuveien og Hjelms gate. Berner forpaktet jordstykket i bortimot tredivde år, før han i 1802 fikk arvefesteskjøte på den delen som lå på nedsiden av Majorstuveien og som han hadde fått bebygd. De rødmalte bygningene som skaper det innebygde gårdstunet stammer fra omkring år 1800.

Etter at Berner døde, ble løkkeanlegget solgt til hattemaker Lorentz Petter Eckmann i 1844, og videre til kjøpmann William Aars i 1855. Enkefru Nicoline Wangenstein kjøpte eiendommen i 1869,

og samme år flyttet hennes nygifte svigersønn maleren Amaldus Nielsen inn. Han kjøpte stedet rundt 1888 og bodde der til sin død i 1932. De siste årene av sitt liv malte han mange bilder i sin idylliske hage. Det store ateliervinduet i gavlen mot Majorstuveien er et synlig minne om denne Sørlandets maler. Amaldus Niensens arvinger solgte stedet til Thor Heyerdahl i 1954, og i den anledning ble bygningene restaurert med arkitekt Bernt Heiberg i spissen. Heyerdahl hadde Majorstuveien 8 som bolig, inntil Oslo kommune overtok eiendommen i 1964.

Fra 1967 ble stedet benyttet som dagsenter for eldre i nærområdet, og i en tiårsperiode, fra midten av åttitallet, holdt Byantikvaren i Oslo til i Majorstuveien 8. Husene har siden Byantikvaren flyttet ut i 1996, vært dagsenter for psykiatrispasienter i bydelen.

Siden Oslo kommune kjøpte eiendommen, har det vært mye diskusjon om hva de gamle husene skal brukes til. Allerede ved overtakelsen var det snakk om å lage kunstmuseum med Amaldus Niensens malerisamling og delvis også hans interiør. Denne samlingen overtok kommunen fra malerens arvinger i 1933, mot at bildene skulle vises frem samlet og permanent. Noe kunstmuseum ble det ikke noe av den gangen, og siden har det vært mye debatt om hva man skal gjøre med Niensens bilder. De siste årene har de fleste av dem vært å finne på veggene i Gamle Logen.

Det gamle løkkeanlegget fremstår i dag som en uforanderlig oase i bybildet. Eiendommen har fått overleve mange byreguleringer, i motsetning til resten av den gamle Bernerløkken, hvor utparselleringen begynte allerede i 1847. Majorstuveien 8 har vært fredet siden 1920-tallet.

Bernerløkken
1946.
(Fotograf:
Helge Norr,
original hos
Byantikvaren)

Utrykte kilder i Byarkivet:

Brannaktprotokollen

Trykte kilder:

Kristiania adressebok

Alf Nesheims artikkel om Majorstuveien 8 i Aftenposten 3. april 1992

Arkivinstruks for Oslo kommune

Bystyret vedtok den 22.06.99 nytt arkivreglement for kommunens virksomheter: Arkivinstruks for Oslo kommune. Instruksen erstatter det tidligere reglementet i Kommunearchivarens hefte: Arkivordning i Oslo kommune.

Av Tore Somdal-Åmodt

De grunnleggende prinsipper for arkivdanning og dokumenthåndtering er ikke endret, men virksomhetenes overgang til elektronisk saksbehandling, elektronisk kommunikasjon og elektronisk arkiv gjorde det nødvendig å foreta en gjennomgang av retningslinjer og rutiner.

Oslo kommune må til enhver tid kunne dokumentere aktivitet i forhold til de oppgaver den utøver - særlig viktig er dette i forhold til de oppgaver kommunen er forpliktet til etter lov eller avtale. Overgang til elektronisk medium stiller krav til utvikling av standarder og enhetlige rutiner som sikrer tilgangen til bevaringsverdige dokumenter.

1. januar 1999 trådte arkivloven og arkivforskriften i kraft - et regelverk med detaljerte pliktregler for arkivdanning og dokumentbehandling i offentlig virksomhet. Også disse regler regulerer offentlige organers overgang til elektronisk saksbehandling og arkiv.

Arkivloven og arkivforskriften inneholder bestemmelser om dokumenthåndtering og arkivdanning som virksomhetene i Oslo kommune plikter å forholde seg til - uavhengig av arkivinstruksen. Arkivinstruks for Oslo kommune er imidlertid tilrettelagt slik at den skal utfylle og presisere arkivforskriftens bestemmelser der dette er nødvendig.

Sentrale bestemmelser i arkivloven og arkivforskriften er gjentatt i instruksen. Dette kan virke unødvendig, men skyldes behovet for å se bestemmelsene i sammenheng. Arkivinstruksen viser også til annet relevant regelverk og er dermed også en veiviser for kommunens virksomheter til det arkivrettslige regelverk.

Omfang

Instruksen omfatter behandling av dokumenter og arkiv uavhengig av lagringsmedium i alle Oslo kommunes virksomheter. Fortsatt vil kommunens dokument- og arkivproduksjon i årene fremover i hovedsak være papirbasert og støtte seg på manuelle rutiner. Innføring av elektroniske saksbehandlings-

systemer endrer dette bildet gradvis. Like fullt er det pr i dag ingen virksomheter i Oslo kommune som helt har innført det som kjennetegner et fullstendig elektronisk arkivsystem: at dokumentproduksjon, saksbehandling og arkivering utelukkende skjer i elektronisk form.

Instruksen støtter en enhetlig og rasjonell dokumentbehandling i virksomheten, og skal samtidig være fleksibel nok til at virksomhetens ulike behov kan ivaretas. Dette innebærer likevel ikke at virksomhetene selv kan bestemme seg for å avvike bestemmelsene i instruksen. Byrådet kan etter søknad innvilge unntak fra arkivinstruksens bestemmelser.

Arkivinstruks for Oslo kommune har følgende hovedpunkter:

- virkeområde og arkivansvar
- arkivorganisering og arkivsystemer
- journal og offentlig journal
- arkivrutiner
- oppbevaring og sikring av kommunens arkiver
- eldre og avsluttede arkiver

Arkivansvar

Bystyret, Byrådet, Byrådslederens avdeling, Byrådsavdeling for kultur- og utdanning, Byarkivet og virksomhetene selv har ulike roller og dermed et ulikt ansvar for den kommunale arkivsituasjon.

Det er virksomhetene (arkivskaperne) som har ansvaret for at det etableres arkiv og arkivrutiner overensstemmende med gjeldende lover, forskrifter, instruks og god forvaltningsskikk. Med virksomheter menes byrådsavdelinger, kommunale forvaltningsetater, kommunale bedrifter, kommunale sykehus og bydelsadministrasjonene med underliggende tjenestesteder.

Ansvaret innebærer at virksomhetene av eget tiltak må opprette postjournaler, bruke arkivnøkkel, behandle post- og saksdokumenter, innrette journalperioder, arkivavgrensning, bevare og kassere, oppbevare og sikre arkiver og innrede arkivlokaler slik arkivforskriften og arkivinstruksen gir anvisning på. En viktig del av Byarkivets rolle er å gi veiledning i

de spørsmål som måtte reise seg omkring alle disse forhold.

Arkivplan

Virksomhetene skal i henhold til arkivinstruksen utarbeide en arkivplan med utgangspunkt i veiledning fra Byarkivet. I Arkivinstruks for Oslo kommune redegjøres det for innholdet i en slik plan. Offentlige organer har også i henhold til arkivforskriften en plikt til å ha en ajourført arkivplan. I arkivforskriften må man imidlertid finlese de enkelte bestemmelsene for å få en oversikt over hva arkivplanen skal inneholde.

En arkivplan er god internkontroll. Planen bidrar til at virksomhetene får oversikt over alle arkiver, herunder databaser og fagsystemer – samt de dokumentbehandlingsrutiner som skal gjelde i virksomheten. I tillegg vil kommunen ha god nytte av arkivplanen når arkivmaterialet avleveres til Byarkivet. Både historikken, beskrivelsen av virksomheten og systemdokumentasjonen er til (nødvendig) hjelp når arkivmaterialet skal hentes frem og gjøres tilgjengelig for enkeltpersoner, kommunale virksomheter, studenter og forskere.

Organisatoriske endringer

Virksomheter kan endre karakter over tid, enten den fusjoneres eller fisjoneres (splittes), nedlegges eller omorganiseres på annen måte. Endring av status fra kommunal etat til aksjeselskap og konkurranseutsetting av tjenester kan føre til at det må iverkset-

tes tiltak for å beskytte informasjon og proveniens (opphavsmessig sammenheng). Melding om slike endringer skal derfor (så tidlig som mulig) gis til Byarkivet. Vesentlige endringer kan komme til å måtte medføre periodisering i materialet og avlevering til Byarkivet.

Journal og journalføring

Kommunens virksomheter plikter å føre journal over inn- og utgående saksdokumenter. Plikten er opprinnelig forankret i lov om arkiv med tilhørende forskrift. Arkivinstruks for Oslo kommune redegjør for hvilke dokumenter som skal journalføres, hvordan føringen skal gjøres, bruk av offentlig journal og bruk av lagringsmedier.

Journalføring kan gjøres manuelt eller elektronisk. Elektroniske journalføringssystemer skal i henhold til forskriftene til arkivloven normalt tilfredstille kravene i Noark-standarden. I instruksen er dette forhold strammet inn slik at virksomheter i Oslo kommune som i dag anskaffer systemer for journalføring plikter å påse at systemet tilfredstiller Noark-standarden og at systemet omfattes av den rammeavtale som er inngått mellom Oslo kommune og godkjent leverandør.

Journalføring i fagsystemer

Fagsystemer (for eksempel klientsystemer) er en del av virksomhetens arkiv, men skal ikke benyttes til journalføring. Dette fordi systemene ikke tilfredstiller krav til journalføring i Oslo kommune. Dagens

krav til journalføring følger av Noark-standarden: I den beskrives de funksjoner som er nødvendig for at informasjonen kan registreres, lagres, gjenfinnes, mm.

Det antas at svært få – om noen – fagsystemer er tilfredstillende anrettet for journalføring, slik Noark-standarden gir anvisning på.

Lagringsmedier

Oppbevart under gitte forhold ville de altretavler Moses i sin tid brakte ned, i dag kunne både leses og forstås.

Det er avgjørende for fremtidig gjenfinning av informasjon hvilke type lagringsmedier og -formater som benyttes. Kan-skje er det derfor ikke så

Fra Østre Elvebakke nedenfor Byarkivet, 1958. Indigo til høyre, Elvebakken videregående skole til venstre. (Ukjent fotograf for Plan- og bygningsetaten. Original i Byarkivet)

Fra Byarkivets nære omgivelser. Nordre gate og nedre del av Fossveien, som ble sanert på 1970-tallet. Bildet tatt fra Siloen i 1955. (Ukjent fotograf for Plan- og bygningsetaten. Original i Byarkivet)

rart at det stilles godkjennelseskrav til det lagringsmedium som skal benyttes til arkivinformasjon som skal bevares og avleveres til Byarkivet.

Det finnes standarder for bruk av papirmedier. Edb-basert materiale skal avleveres til Byarkivet på det medium som Byarkivaren bestemmer. Oslo kommune har pr i dag ikke bestemt hvilke elektroniske lagringsformater og -medier som skal benyttes til langtidslagring av informasjon som erstatning for papir. Byarkivet og Byrådsleders avdeling har imidlertid satt igang dette arbeidet, som er ventet ferdig i løpet av år 2000.

Arkivrutiner

I arkivinstruksen gis det regler for mottak, åpning, registrering og fordeling av dagens post, inklusiv elektronisk post og telefaks. Dokumenter skal knyttes til saker, saker skal behandles, følges opp, avskrives og arkivlegges. Bruk av utlånskort og utlånsfelt letter gjenfinning og kontroll. Hele dokument- og arkivbehandlingen fra a til å er her beskrevet. Meget er kjent fra tidligere "Arkivordning i Oslo kommune".

Periodisering innebærer at arkivserier skal avgrensnes i tid. Dette bevarer orden og oversikt ved bortsetting.

Bestemmelser for kassasjon og arkivbegrensning skal skje i henhold til forskrift om offentlige arkiv (arkivforskriften) og retningslinjer gitt av Riksarkivaren og Byarkivet. Inntil videre gjelder de midlertidige retningslinjene som Byarkivet tidligere har utarbeidet på bakgrunn av Riksarkivets bestemmelser.

Det er imidlertid ventet at Riksarkivaren lar utarbeide nye regler for bevaring av informasjon i kommunal sektor.

En tilsynelatende evig problematikk synes å kunne være motstrid mellom regler gitt som bevaringspåbud (jf arkivforskriften § 3-20) og eventuelle bestemmelser gitt i Datatilsynets konsesjoner gitt i medhold av personregisterloven. Skulle virksomhetene møte dette som et problem, anbefaler vi at saken umiddelbart tas opp med Byarkivet.

Elektronisk arkiv

Et elektronisk arkiv er noe mer enn et elektronisk saksbehandlingssystem. Saksbehandlingssystemet vil alene kunne bestå av en journalførings- og dokumentstyringsenhet, en saksbehandlingsmodul og eventuelt en utvalgsmodule.

Et elektronisk arkiv forutsetter funksjoner og systemtekniske løsninger som minst sikrer at det elektroniske arkiv fyller samme rolle som det papirbaserte. Noark-standarden stiller krav både til funksjoner og systemtekniske løsninger (spesifikasjoner): Oversikt over og styring av dokumenter, sikkerhet for dokumentasjon i ettertid av saksbehandling og resultat er her noen stikkord. Når det gjelder de lagringsmedier og formater som kan benyttes til langtidslagring av elektronisk materiale, stiller Noark-standarden følgende overordnede krav:

- formatet skal være åpent dokumentert
- det bør være en ISO-standard
- det må støttes av ferdiggjorte og godt etablerte produkter i markedet

Fra løkken
Utsikten i
Westye
Egerbergs gate
mot Maridals-
veien og
Grünerløkka.
(Foto: Bård
Alsvik, 1999)

- konvertering til arkivformatet må være enkelt å utføre
- det bør være mulig å konvertere vedkommende arkivformat fra de fleste vanlige produksjonsformater, også fra grafikkformat
- det må være mulig å konvertere arkivformater til nye formater senere. Dette siste kravet er viktig for å sikre fremtidig bruk av materialet.

Noark-standarden lister opp fire typer formater som egner seg for langtidslagring av bevaringsverdig informasjon. De ulike formater egner seg for ulikt arkivmateriale.

For Oslo kommune gjelder det at Byarkivaren skal godkjenne de arkivløsninger i kommunen som medfører at elektronisk arkivering erstatter papirbaserte arkiver. Det er nedsatt en arbeidsgruppe i regi av Byrådsleders avdeling og Byarkivet, som skal vurdere de standarder som kommunen bør benytte og samtidig gi en veiledning i innføring av elektronisk arkiv i kommunen.

Oppbevaring og sikring av arkiver

Instruksen nevner kun de overordnede prinsipper for sikring av kommunens arkiver. Konkrete krav til

sikring av arkivlokaler, det være seg for nybygg, ved ombygging og i eksisterende lokaler, er detaljert listet opp i forskriftene til arkivloven kap IV.

Alle virksomheter skal utarbeide en oversikt over sine arkivlokaler og vurdere om de oppfyller forskriftens sikkerhetskrav. Dette arbeidet skal være ferdig innen utgangen av 2001. Rapportene skal etter ordlyden sendes Riksarkivaren til vurdering. Det mest rasjonelle er at virksomhetene i stedet sender resultatet av kartleggingen til Byarkivet for videre bearbeiding og oversendelse til Riksarkivaren.

Eldre og avsluttede arkiver

Eldre bevaringsverdige arkiver og data skal avleveres til Byarkivet. Avleveringsplikten gjelder alle typer bevaringsverdige arkiver og arkivdokumenter. Arkivsaker skal som hovedregel avleveres 25 år etter at sakene er avsluttet. For edb-materiale gjelder kortere avleveringsfrister. Materiale på (utelukkende) elektronisk medium skal avleveres så snart det ikke lenger er i forvaltningsmessig bruk. Dette avtales i det enkelte tilfelle med Byarkivet.

Byarkivets kursvirksomhet

I og med at Byarkivet har flyttet inn i nye lokaler med egne undervisningslokaler, vil Byarkivets kursvirksomhet fra nå av foregå i eget hus. Alle påmeldinger til arkivkurs skal derfor rettes direkte til Byarkivet.

Kurs i høst

Vi har i høst gjennomført grunnkurs i arkivdanning og videregående kurs i arkivorganisering.

For øvrig vil det den 1. og 2. november kl 0900-1500 bli holdt *kurs i arkivplanarbeid*, om arkivplanens innhold og utforming.

3. november kl 0900-1200 og 4. november kl 1200-1500 holdes det to *seminarer om arkivloven, arkivforskriften og Oslo kommunes arkivinstruks*. Her vil det bli lagt vekt på sammenheng mellom regelverket og hvilke konsekvenser regelverket har for virksomhetene i Oslo kommune.

Ta kontakt med Byarkivet for påmelding.

Kurs neste år

Det vil bli avholdt flere kurs til neste år. Det som foreløpig er klart, er at Byarkivet vil gjennomføre ett grunnkurs i arkivdanning og ett videregående kurs i arkivorganisering pr semester.

Vårens grunnkurs går av stabelen 6.-8. mars og 13.-15. mars. I høstsemesteret er datoen satt til 11.-13. september og 18.-20. september.

Datoer for videregående kurs neste høst er 16., 17., 23. og 24. oktober. Det er ennå ikke bestemt datoer for tilsvarende kurs til våren.

Rammeavtale for anskaffelse av journal-/sak-/arkivsystemer

Byarkivet har registrert en del usikkerhet omkring den nye rammeavtalen for anskaffelse av journal-/sak-/arkivsystemer i Oslo kommune. Dette gjelder først og fremst spørsmål om hvem avtalen gjelder for og hva det betyr for den enkelte virksomhet at denne avtalen er inngått.

Redaksjonen viser til orienteringen om saken som ble trykket i forrige nummer av Tobias. Artikkelen er også å finne på Byarkivets nettsider, www.byarkiv.oslo.no

I tillegg vil Byarkivet tilby kurs i periodisering, arkivplanarbeid, arkivloven/arkivforskriften og bruk av offentlighetsloven.

En fullstendig orientering om vår kursvirksomhet vil bli distribuert til alle virksomheter før jul.

Velkommen til kurs!

Byarkivets bibliotek

Ethvert seriøst arkiv har sitt bibliotek, og Byarkivet er ikke noe unntak. Bokregistret inneholder ca. 3100 titler, og antallet øker jamnt og trutt.

Omlag halvparten av biblioteket utgjøres av de kommunale aktstykkene, som blant annet inneholder saksforelegg og referater fra Bystyret. Statistiske årbøker og kvartalshefter finnes selvsagt også, sammen med de kommunale håndbøkene.

Den andre halvparten er et alminnelig bibliotek ordnet etter Deweys klassifikasjon, slik som på Deichmanske. Byarkivet har de seneste årene kjøpt inn mye lokalhistorisk litteratur, både nytgivelser og eldre bøker, som vi har funnet på antikvariatene. Stort sett begrenser dette seg til Oslo, men vi har også noe fra andre nordiske byer, særlig Stockholm.

Forvaltnings- og bygningshistorie, trykte regulerings- og saneringsplaner og statistiske særtrykk fyller også flere hyller, i likhet med en rekke bedrifts-, skole- og foreningshistorikker. Men innenfor det siste er vi nok langt fra komplette. Det utgis et stort antall slike bøker og hefter hvert år, og de færreste kommer ut gjennom de etablerte forlagene og dermed i bokhandlene.

Alt dette finnes på lesesalen. I tillegg kommer en del rent arkivfaglig litteratur. Men selvsagt kan også den bestilles til bruk på lesesalen.

Bokregistret er lagt ut på Byarkivets nettsider (www.byarkiv.oslo.no). Vi ønsker publikum velkommen til å bruke biblioteket, selv om lesesalen først og fremst er bygd for å være en støttefunksjon for de som arbeider med arkivsakene. Som hovedregel kan bøkene derfor ikke lånes med hjem.

Anno 1899

Bystyret for 100 årsiden

Til kunstens pris

Kultursakene er som regel ikke de som skaper de største debattene i Bystyret idag. Og stort annerledes var det heller ikke i forrige århundre. Men innholdet i kultursakene har endret seg noe. I møtet 21. september 1899 besluttet byens representanter enstemmig og uten debatt å oppføre et nybygg til Kunst- og håndverksskolen og Kunstindustrimuséet.

Av Leif Thingsrud

Bakgrunnen for saken var dels kommunens ønske om å få en bedre utdanning innen kunst- og håndverksfagene, dels behovet for plass for Kunstindustrimuséet. Dette var etablert i 1876, men delte trange lokaler med Kristiania Kunstforening.

Muséets formål var å "... fremme den norske Industri med Hensyn til smagfuld og paa samme Tid hensigtsmæssig Form samt at udvikle Almenhetens Sans i denne Retning ...". I en tid hvor Norge prøvde å markere sin plass blant Europas kultur nasjoner, hadde muséet stor interesse blant næringslivet såvel som åndseliten.

Planene om en stor og egnet museumsbygning hadde versert mellom kommunen og staten i flere år, og det var staten som holdt igjen av hensyn til de forpliktelsene til bidrag som var knyttet til driften av skolen og muséet. Diakonisseanstaltens tomt på hjørnet mellom Ullevålsveien og Nordahl Bruns gate ble kjøpt inn allerede i 1893. I vedtaket om kjøp lå også en bestemmelse om at kommunen skulle overdra tomten vederlagsfritt til Staten på betingelse av at det innen tre år ble bevilget penger til oppførelse av skole- og museumsbygning.

Primært ønsket kommunen at Staten skulle overta eiendommen, men Staten vegret seg på grunn av at den da kunne bli nødt til å ta over mer av driftsutgiftene over tid. I november 1897 kom Kirke departementet med sine betingelser for bidrag til byggingen. Staten skulle yte et bidrag til oppførelsen av skoledelen av bygget og 5/9 av skolens driftsutgifter. I februar 1898 godkjente Bystyret denne avtalen.

Så kom selve byggesaken. Stortinget hadde i juni 1899 bevilget kr. 310.000,- som bidrag til byggingen. Resten av

utgiftene skulle kommunen ta, og borgermester Hassa Horn innstilte på at kr. 1.130.888,89 skulle bevilges fra kommunens lånefond og at beløpet skulle amortiseres med kr. 28.300,- årlig på bykassens ordinære budsjetter fra om med år 1900. Det var et betydelig beløp. Hele årsregnskapet for kommunen balanserte i 1898 på snaut 36 millioner kroner.

Man kunne vel forvente at det blant byens representanter skulle være de som måtte mene at byggingen av skoler og sykehus måtte prioriteres framfor kunstindustrimuseum, eller at hensynet til kommunens økonomi og skattetrykket måtte medføre at man måtte undersøke om bygget kunne gjøres rimeligere. Men nei, representantskapet diskuterte i det lange og breie ekspropriasjonen av en liten stripe av Storgata 1. Bevilgningen til Kunstindustrimuséet gikk igjennom uten at noen tok ordet.

(Foto: Lasse Stormo, Byarkivet 1999)

Nå kan man jo si at i og med vedtaket om utgiftsfordelingen i januar 1898, var byggesaken i realiteten avgjort. Det var bare en formell bevilgning som gjensto og som fant sted i september 1899. Men også vedtaket i 1898 var enstemmig og uten debatt. Og da kjøpet av tomten ble vedtatt i juli 1893 sto debatten om man skulle stå hardt på kravet om et prisavslag, ikke om man i det hele tatt skulle kjøpe den store eiendommen til å bygge museum og kunst- og håndverkskole.

Kunstindustrimuséet i Ullevålsveien 5 ble innviet i 1904. Det er senere påbygd en rekke ganger. Eiendommen tilhører fortsatt Oslo kommune, mens bygningene er et sameie mellom kommunen og staten. Oslo kommune har stadig en av plassene i muséets styre, men noen stor utgiftspost på de kommunale budsjettene er det ikke lenger. De årlige bevilgningene ligger nå på snaut tre millioner kroner.